

УДК 811.112.2'373.46

Боднар О. М.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ЛІНГВІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ НІМЕЦЬКОЇ ФАХОВОЇ МОВИ ЕКОЛОГІЇ

Результатом цієї наукової розвідки є визначення методологічного інструментарію, залученого для виявлення лінгвістичних особливостей німецької фахової мови екології. Було встановлено, що загальнонауковим методологічним підґрунтям дослідження є антропоцентризм, діахронічний і синхронічний аналізи, системність, структуралізм, функціоналізм, принцип ономазіологічного та семасіологічного підходів. Розроблено комплексну методiku дослідження з використанням загальнонаукових методів і власне лінгвістичних.

Ключові слова: фахова мова, метод, системність, структурність, функціоналізм.

Боднар О. М. Методологические основы лингвистического анализа немецкого профессионального языка экологии. – Статья.

Результатом этой научной работы является определение методологического инструментария, привлеченного для выявления лингвистических особенностей немецкого профессионального языка экологии. Было установлено, что общенаучным методологическим основанием исследования являются антропоцентризм, диахронический и синхронический анализы, системность, структурализм, функционализм, принцип ономазиологического и семасиологического подходов. Разработана комплексная методика исследования с использованием общенаучных методов и собственно лингвистических.

Ключевые слова: профессиональный язык, метод, системность, структурность, функционализм.

Bodnar O. M. Methodological principles of linguistic analysis of the German professional language of ecology. – Article.

The results of scientific research under consideration have allowed to determine the methodological tools used to identify linguistic features the German professional language on ecology. Anthropocentrism, diachronic and synchronic analyses, systematic character, structuralism, functionalism, principles of onomasiological and semasiological approaches have been found to be the general methodological basis of research. The complex methods of research have been worked out involving scientific methods and own linguistic.

Key words: professional language, method, system, structure, functionalism.

Визначення комплексу науково-дослідницьких методів є невід'ємною частиною кожної мовознавчої праці, яка інформує про результати, отримані в ході здійсненої теоретичної й емпіричної розвідки. У цьому ракурсі подана стаття, в якій уперше на прикладі німецької фахової мови екології розглядається науково-методологічне підґрунтя її дослідження, є актуальною й новою. Теоретичні засади статті спираються на наукові здобутки лінгвістів Н. Артикуці, С. Вовчанської, І. Голубовської, Т. Кияка, М. Кочергана, А. Лемова, О. Мосейчука, О. Швець, О. Селіванової, Е. Скороходька, Т. Рьолке та ін. Стаття є теоретичним оглядом і аналізом праць вищезазначених лінгвістів.

Метою цієї статті є розроблення комплексної методики лінгвістичного аналізу німецької фахової мови екології для визначення її лексико-семантичних, граматичних і функціональних особливостей. Досягнення мети передбачає виконання таких завдань: 1) уточнення понять «методологічні принципи», а саме: «антропоцентризм», «діахронія», «синхронія», «системність», «структуралізм», «функціоналізм», «принцип ономазіологічного та семасіологічного підходів»; 2) визначення релевантності й цілей використання загальнонаукових і власне лінгвістичних методів на окремих етапах проведеного дослідження.

У науковому дослідженні розрізняють методологію, метод і методiku. Методологія, визначаючи метод і методiku, розглядається як застосування певних принципів світобачення, тобто співвіднесення отриманих у процесі наукового пошуку ві-

домостей з іншими фундаментальними науками, насамперед філософією. Метод відповідає теоретичному осмисленню досліджуваного матеріалу, а методика – сукупності прийомів відбору, систематизації й опису матеріалу [15, с. 6].

У ході виявлення лінгвістичних характеристик фахової мови екології основоположним став принцип *антропоцентризму*. Лінгвісти слушно вважають, що мова є найважливішою функціонально-відмінною рисою людини як біологічного виду, продуктом її діяльності, який неможливо вивчати поза самою людиною [22, с. 134]. Виходячи з цього, ми використовуємо концепцію антропоцентризму як основного принципу лінгвістичних досліджень, суть якого полягає в перебуванні в центрі уваги дослідника особистості носія мови для встановлення структурно-семантичних, лексико-граматичних і комунікативно-функціональних особливостей німецької фахової мови екології з метою врахування ролі людського фактору в конструюванні цього функціонального різновиду мови залежно від комунікативного наміру мовця, сфери його професійної діяльності, їх функцій у мовленні фахівців-екологів.

Принцип *діахронічного підходу* до вивчення фахової мови екології дав можливість простежити еволюцію її становлення у взаємозв'язку з історією науки екології, чинниками культурного, економічного, суспільно-політичного розвитку. Для сучасного дослідження німецької фахової мови екології цей напрям є актуальним, оскільки, як зазначає Н. Артикуца, без ґрунтового знан-

ня історії розвитку предмета дослідження (екологічної термінології) ми не можемо об'єктивно оцінювати сучасні мовно-термінологічні процеси [1, с. 56]. Дослідниця пише, що розуміння загальної історії формування терміносистеми, крім власне історико-лексикологічного аспекту, дає можливість спостереження процесів термінотворення в їх динаміці, відбору словотворчих засобів для мотивованої номінації спеціальних понять, спеціалізації морфем і моделей для вираження певних стандартних значень, використання різних засобів термінотворення та ін. [1, с. 56].

Синхронічний підхід передбачав вивчення стану екологічної термінології як системи взаємозв'язаних терміноелементів в абстрагуванні від її змін і часового чинника на сучасному етапі розвитку досліджуваної фахової мови. Таким чином, під синхронією, слідом за М. Кочерганом, розуміємо стан мови, зокрема й фахової, у певний момент її розвитку; сукупність її взаємозумовлених елементів, які наявні й функціонують у певний умовно виділений період [11, с. 92]. Статичний аспект уможливорює детальний опис і моделювання окремої терміносистеми в усіх її фрагментах, вивчення співвідношення її складових частин в одному хронологічному зрізі поза їхньою еволюцією [1, с. 56].

Головним положенням принципу *системного підходу* до вивчення мовних явищ є розгляд останніх у системі, тобто в їх зв'язках з іншими явищами тієї системи, до якої вони належать. Як слушно зазначає М. Кочерган, лінгвісту важливо з'ясувати, що в мові зумовлено внутрішньосистемними зв'язками, а що – позамовною дійсністю [22, с. 135]. Отже, згідно з принципом системності розглядаємо екологічну термінологію як цілісну впорядковану й внутрішньо організовану сукупність взаємодіючих і взаємопов'язаних терміноодиниць, які історично розвиваються під впливом як лінгвальних, так і екстралінгвальних законів і чинників.

У тісному взаємозв'язку з принципом системного підходу перебуває *структуралізм*, для якого характерне розуміння мови як чітко структурованої знакової системи й прагнення до суворого (наближеного до точних наук) формального її опису [11, с. 92]. Структуралістська наукова парадигма, на думку О. Селіванової, спрямована на дослідження мови як системи з притаманними їй: 1) інваріантними елементами, що в мовленні співвідносяться з їхніми регламентованими конкретними реалізаціями; 2) відношеннями між елементами (синтагматичними, парадигматичними й епідигматичними), упорядкованими в ієрархію мовних рівнів [18, с. 28]. Наявність у межах терміносистеми усталених зв'язків, які забезпечують цілісність і збереження її основних властивостей (незважаючи на зміни зовнішнього й внутрішнього характеру), свідчать про структурну організацію терміно-

системи, на що вказує Н. Артикуца [1, с. 56]. Далі вона підкреслює, що в процесі дослідження терміносистеми домінує системно-структурний підхід, який дозволяє не тільки чітко визначити основні структурні елементи термінологічної системи в цілому (галузева терміносистема, підгалузева терміносистема, термінологічна група на позначення галузевого поняття, термінологічний ланцюжок, термінологічна одиниця, терміноелемент), але й розглядати самі ці елементи як системно-структурні утворення, виявляти типи системних зв'язків між структурними елементами.

Наступним принципом у нашому дослідженні фахової мови екології став *функціоналізм*. Функціональний підхід забезпечує дослідження мови як діяльнісного, цілеспрямованого живого організму, представленого численними мовленнєвими продуктами у відповідних актах комунікації [18, с. 31], а мовно-термінологічну систему та її компоненти представляє насамперед із погляду їх функцій і функціонування на мовленнєвому рівні та репрезентує реалізоване призначення, тобто досягнуту в мовленні мету [1, с. 56]. З цього приводу А. Лемов слушно зауважує, що саме в процесі функціонування виникають типові ситуації, які порушують симетрію мовного знака-терміна, еволюціонують, а іноді й здійснюють революцію в наукових термінологічно-понятійних системах [14, с. 33]. Фахова мова екології як сукупність усіх мовних засобів, які застосовуються в екологічній галузі комунікації, повинна забезпечувати точне, економне й чітке взаємопорозуміння між спеціалістами в межах цієї сфери професійної діяльності й має бути спрямована на використання та примноження фахових екологічних знань, науково-дослідницьких результатів, виробничих показників і на ефективність. Для виконання цих завдань у фаховій комунікації екологів вона виявляє низку функціональних властивостей, а саме: виразність, зрозумілість, економічність і анонімність. Згідно з найважливішою функціональною властивістю фахових мов – виразністю, фахова мова екології здатна відтворювати адекватне відношення до фахових предметів і стану речей, дій, а також процесів, при цьому акцент робиться на важливості лексичного складу та фахових мовних висловлюваннях. Зрозумілість реалізується шляхом адекватного створення змісту екологічної сфери знань для реципієнта. Фахова мова екології повинна здійснювати безпомилкову передачу фахових знань, що гарантується деякими особливостями цієї фахової мовної системи, а саме: лексикою та синтаксисом. Утілення функції зображення фахової мови екології пов'язуємо з урахуванням мовних затрат, які є обов'язковими в цій професійній комунікації. Про економічність фахової мови екології йдеться лише тоді, коли з використанням певних мовних засобів досягається

ся максимальне фахове екологічне зображення або коли визначене фахове екологічне зображення створюється шляхом мінімального використання мовних засобів [25, с. 188].

Не менш вагомим для нашого наукового пошуку став принцип *ономасіологічного підходу*, який, маючи семіотичне спрямування, націлений на пояснення зв'язку між предметом (явищем) дійсності та його найменуванням у мові й орієнтується передусім на мовця, котрий переводить екстралінгвістичний зміст у форму [6, с. 102]. Ономасіологічний підхід до вивчення фахової мови екології дав можливість дослідити структурні форми фахових лексем екології, процеси найменування відповідних фахових понять і спрогнозувати відбір оптимальних форм для їх найменування в майбутньому.

Семасіологічний підхід, який передбачає вивчення значеннєвої структури слова й умов його семантичного варіювання в системі мови й у мовленні [6, с. 102], дозволив простежити проблеми, пов'язані зі значенням (семантикою) фахових лексем екології, зміною значень і семантичними явищами – гіперо-гіпонімією, синонімією, антонімією, полісемією й омонімією.

Охарактеризовані основні методологічні принципи аналізу фахової мови екології сприяли комплексному вивченню предмета дослідження, дали змогу глибоко проникнути в матеріал наукового вивчення, отримати його конкретні результати.

З метою дослідження лексико-семантичних, граматичних і функціональних особливостей німецької фахової мови екології застосовано комплекс науково-дослідницьких методів, обраних з урахуванням поставлених завдань, а саме: лінгвістичного та соціолінгвістичного аналізу (історичного, дескриптивного, морфемного та словотвірного, структурно-семантичного, лексико-семантичного, компонентного та дефініційного, контекстуально-інтерпретаційного), а також елементів кількісного аналізу, методу кореляції соціальних явищ з інноваційними мовними. Вивчення наведених аспектів відбувалося послідовно й передбачало декілька етапів. На всіх етапах наукового пошуку за допомогою використання методу зіставлення встановлено універсальні та специфічні структурно-семантичні й прагматичні риси досліджуваних мовних одиниць. Досягнення й формулювання результатів і висновків роботи уможливило застосування індуктивних і дедуктивних методів.

На *першому етапі* дослідження проаналізовано основні підходи до фахової мови й терміна й сформульовано визначення лінгвістичних понять, що використовуються в роботі. За допомогою *історичного методу* описано закономірності формування, розвитку та становлення фахової мови екології.

Метою *другого етапу* роботи було сформувати матеріал дослідження. *Методом суцільної вибірки* з корпусу німецькомовної фахової літератури з екологічної тематики та лексикографічних джерел дібрано 5052 німецьких екологічних терміни. Джерелом матеріалу стали словники, енциклопедії, наукові видання, журнальні публікації, довідники, дисертації, підручники, науково-теоретичні статті.

Дескриптивна методика з прийомом спостереження використовувалася для інвентаризації, систематизації та класифікації екологічних терміноодиниць, інтерпретації їх структурно-семантичних і лексико-граматичних особливостей на конкретному етапі розвитку фахової мови екології.

На *третьому етапі* встановлено словотвірну структуру екологічних термінів і специфіку деривації в досліджуваній терміносистемі. Найпродуктивнішим методом творення термінів екології є морфологічний, далі за спадною активністю характерними є синтаксичний і морфолого-синтаксичний.

За допомогою *морфемного та словотвірного аналізу* встановлено, що способи номінації німецьких екологічних термінів базуються на словотвірній системі сучасної німецької мови та характеризуються різною регулярністю свого використання. Екологічні терміносполучення класифіковано за структурними типами й проаналізовано основні моделі, за якими реалізуються двочленні термінологічні словосполучення.

Під час дослідження структурно-семантичних особливостей німецьких двокомпонентних екологічних термінів ми користувалися методикою, розробленою Е. Скороходьком та уточненою Т. Кияком – *методом побудови структурно-семантичних моделей* [19; 9]. Для всіх досліджуваних термінів побудовано їх структурні та семантичні моделі, виявлено низку закономірностей.

Семантична модель відображає лексико-семантичні категорії компонентів слова чи словосполучення та тип семантичного зв'язку між ними [19, с. 46]. Під семантичною моделлю розуміють також категорії предметів і зв'язки між ними, відображені у внутрішній формі [9, с. 49].

Для побудови семантичних моделей ми використали *семантичну мову RX кодів* [9, с. 49–50]. Цей спосіб полягає в тому, що система семантичних зв'язків задається у вигляді формул, компонентами яких є символи X та R із відповідними індексами, де X позначає лексико-семантичні категорії. Ми розрізняємо такі категорії: X_{020} (дія), X_{040} (тіло), X_{060} (властивість). R у цих моделях позначає відношення між лексико-семантичними категоріями. Так, R_{001} позначає відношення «бути елементом класу». Протилежні відношення позначаються за допомогою штриха у верхньому індексі (наприклад, R_{061} – «бути атрибутом», R'_{061} – «мати атрибутом»). Заперечні відношення

позначаються за допомогою знака заперечення ($\neg R_{061}$, $\neg R'_{061}$). До найчастіше вживаних типів семантичних відношень належать: 1) R_{001} – «бути підкласом»; 2) R_{002} – «бути частиною»; 3) R'_{002} – «мати частиною»; 4) $\neg R'_{002}$ – «не мати частиною»; 5) R_{003} – «бути призначеним для використання»; 6) R_{050} – «бути суб'єктом»; 7) R'_{050} – «мати суб'єктом»; 8) R_{051} – «бути потенційним суб'єктом»; 9) R_{052} – «бути призначеним для»; 10) R_{053} – «бути об'єктом»; 11) R'_{053} – «мати об'єктом»; 12) R_{055} – «бути результатом»; 13) R'_{055} – «мати результатом»; 14) R_{057} – «бути місцем»; 15) R_{061} – «бути атрибутом»; 16) R'_{061} – «мати атрибутом»; 17) R'_{067} – «мати найменуванням»; 18) R_{100} – «бути подібним»; 19) R'_{121} – «мати об'єктом дії»; 20) R'_{123} – «мати інструментом»; 21) R_{150} – «бути місцем дії»; 22) R'_{150} – «мати місцем дії» [9, с. 49–50].

Семантична модель характеризує значення терміна, а його граматична структура передається структурною моделлю, яка вказує на частини мови, до яких належать компоненти терміна, їх морфемний склад і їх послідовність у терміні [20, с. 90].

У нашому дослідженні використано такі вихідні компоненти структурних моделей: 1) S – іменник; 2) S_s – іменник із суфіксом; 3) S_v – іменник, утворений від дієслова; 4) S_a – іменник, утворений від прикметника; 5) a – прикметник як складник словосполучення; 6) A – прикметник як складник складного слова; 7) $Prop$ – займенник.

На *четвертому етапі* дослідження за допомогою *лексико-семантичного аналізу* визначено семантико-структурні та функціональні особливості екологічних термінів. Це передбачало опис терміносистеми як системи термінів певної галузі знання чи професійної діяльності (лексичні особливості), яка співвідноситься з термінополем – системою понять відповідної сфери знання (семантичні особливості).

Відповідно до смислової віднесеності до певної галузі знання виокремлюють різні семантичні або тематичні термінополя [23, с. 14].

Наявність тематичних чи лексико-семантичних груп є показником системності галузевої термінології. Під семантичною групою розуміють підгрупу слів у межах однієї частини мови, які об'єднані спільністю значень, а під тематичною групою – низку слів, які об'єднуються спільністю родових значень, тобто слова, які називають різновиди одного й того ж ряду предметів [5, с. 55].

Л. Васильєв відносить до тематичної групи лише такі класи слів, які поєднуються однією типовою ситуацією чи темою, але спільна (ядерна) сема для них є необов'язковою [2, с. 110]. Від тематичних груп слів слід відмежовувати лексико-семантичні групи, які формуються з опертям на внутрішньомовні критерії, а не на екстралінгвістичну пов'язаність понять [6, с. 108].

На нашу думку, німецькі екологічні терміни доцільно проаналізувати за тематичними й лексико-семантичними ознаками, виділивши спеціальні розряди термінів чи відповідної групи.

Кількість і склад тематичних груп визначаються будовою категорійно-поняттєвого апарату певної професійної галузі знань. Ф. Філін зауважує: «Об'єднання слів базуються не на лексико-семантичних зв'язках, а на класифікації самих предметів і явищ, такі об'єднання слів можна назвати тематичними словниковими групами» [24, с. 526]. А. Криченко вважає, що предмет відповідає слову не прямо, а через систему значень слова, з одного боку, і через систему близьких, тематично об'єднаних слів – з іншого [12, с. 199].

Тематичні групи екологічної термінології сучасної німецької мови – це специфічні мікроутворення, що відображають семантичну структуру лексики мови сфери екології. У складі екологічної терміносистеми виділено дев'ять тематичних терміногруп, з яких найбільшу кількість термінів нараховує група «Назви екологічних дій і процесів» (близько 1700 термінів).

Компонентний аналіз і аналіз словникових дефініцій дав змогу встановити, що німецька фахова мова екології є ієрархічною системою, одиниці якої знаходяться в синонімічних, антонімічних і полісемантичних відношеннях. Аналіз термінології німецького тлумачного словника екології (2003) [27] уможливив проведення кількісного підрахунку синонімічних парадигм досліджуваної нами терміносистеми за семантичним критерієм, формою вираження та їх функціональними особливостями. Аналіз вибраного нами масиву екологічних термінів засвідчив, що номінації, поєднані антонімічними відношеннями, є типовими для термінології екології й найчастіше утворюють пари, а то й цілі мікросистеми лексичних одиниць [16, с. 236]. Установлене відсоткове співвідношення екологічних термінів-антонімів за видами протилежності, морфологічною структурою, частинимовним вираженням і способом словотвору. Беручи за основу нашого дослідження класифікацію антонімів, здійснену Л. Новіковим, виділено контрарні, комплементарні та векторні антоніми. Під час дослідження екологічної термінології німецької мови виявлено 318 пар-антонімів, що репрезентують усі види протилежності.

Аналіз терміносистеми екології уможливив установлення багатозначності термінологічних одиниць зазначеної фахової мови і їх групування за ознаками прояву на внутрішньосистемному, міжсистемному та зовнішньосистемному рівні.

На *п'ятому етапі* проаналізовано лексичні інновації сфери екології в їхньому взаємозв'язку з лінгвістичними й екстралінгвістичними факторами, а також склад екологічної термінології відносно генези її складників (питома лексика,

запозичення, інтернаціональні елементи). *Метод кореляції мовних і соціальних явищ* на цьому етапі дослідження дав можливість урахувати соціальні чинники, які впливають на семантику й характер екологічної термінології.

На *початковому етапі* дослідження комунікативно-функціональної специфіки текстів німецької фахової мови екології було уточнено поняття «фаховий текст». Так, під фаховим текстом у дослідженні розглядаємо інструмент і результат мовленнєво-комунікативної діяльності, що складається з кінцевої впорядкованої кількості логічних, синтаксичних, семантичних і когерентних речень або лексичних одиниць, які є комплексними мовними знаками й відповідають типовим висловлюванням у свідомості людини й загальному стану речей в об'єктивній дійсності [26, с. 233].

Фактографічна інформація закладена у фаховий текст через вузькогалузеві терміни. Рівень концентрації таких термінів у тексті впливає на передачу фахового знання в німецькій фаховій мові екології.

Матеріалом дослідження слугували німецькомовні тексти з екології (5792 сторінки), які було розподілено на групи, кожна з яких мала свій ступінь абстракції, мовну форму виразу, сферу функціонування, користувачів. С. Вискушенко слушно вважає, що ці групи репрезентують такі види текстів: 1) власне наукові, науково-теоретичні чи академічні тексти (монографії, дисертації, навчальні посібники, фахові наукові статті (доповіді науковців)); 2) науково-ділові тексти (стандарты, договори, звіти, протоколи, законодавчі акти); 3) газетно-журнальні тексти (короткі статті спеціалізованих журналів і газет, фахові брошури, інформаційні повідомлення) [3].

Термінологічний аналіз текстів передбачає поєднання лінгвістичних методів загалом і термінознавчих зокрема, а також логічних методів, математико-статистичних та ін. [17, с. 216].

Повноцінність фахової комунікації та взаєморозуміння між спеціалістами досягається завдяки коректному використанню вузькогалузевих і міжгалузевих термінів. Останній чинник характеризується фактором термінологічної насиченості тексту. Термінологічна насиченість виражається у відсотках, її можна оцінити з точністю 0,05 і достовірністю 95% [21, с. 18].

Термінологічна насиченість німецьких екологічних фахових текстів оцінювалася на матеріалі 12 вибірок. Обсяг кожної вибірки становив від 350 до 500 одиниць фахової лексики. Відсоткова частка вузькогалузевої, загальнонавчальної, міжфахової та зовнішньофахової лексики вираховувалася за формулою, запропонованою С. Вовчанською: $\rho = \Sigma m-v. : \Sigma n.c-v. \times 100\%$, де ρ – термінологічна насиченість тексту, $\rho v-g m.$ – насиченість тексту вузькогалузевими термінами; $\rho m-g m.$ – насиченість

тексту міжгалузевими термінами; $\rho z-n m.$ – насиченість тексту загальнонауковими термінами; $\Sigma m-v.$ – множина терміновживань у тексті; $\Sigma v-g m-v.$ – множина вузькогалузевих терміновживань у тексті; $\Sigma m-g m-v.$ – множина міжгалузевих терміновживань у тексті; $\Sigma z-n m-v.$ – множина загальнонаукових терміновживань у тексті; $\Sigma n.c-v.$ – множина повнозначних слововживань у тексті [4, с. 177].

За принципом частотності вживання термінів у текстах їх можна поділити на: 1) часто вживані (ключові слова); 2) терміни середньої частоти вживання; 3) зрідка вживані терміни. Визначення частотності (що відносно корелює з продуктивністю терміна) може застосовуватися, наприклад, під час укладання частотних термінологічних словників, для створення спеціальних предметних словників, термінологічних словників мінімумів і термінологічних тезаурусів. Для підрахунків частотності вживання фахових лексем широко використовується *метод квантитативного (кількісного) аналізу*. Під термінологічною частотністю розуміють частку вживання термінів серед усіх слововживань у тексті, тобто частоту вживання термінологічних одиниць у тексті [21, с. 16], розрізняючи при цьому абсолютну й відносну частотність уживання термінів. Абсолютна частотність показує, як часто термін або терміносполучення трапляється в досліджуваному тексті, і залежить від розміру вибірки, тому слугує вихідною величиною для розрахунку відносної частотності. Відносну частотність отримуємо, коли ділимо абсолютну частотність на величину вибірки, тобто відносна частотність певного явища – це відношення між числом його дійсного вживання і числом теоретично можливого вживання [4, с. 176]. Сума термінологічних частот кожного терміна може виступати як сукупна термінологічна частотність усього фахового тексту.

Подальше використання *контекстуально-інтерпретаційного методу* сприяло розкриттю граматичних характеристик термінів у різнотипових фахових текстах з екології, а також функціональних особливостей екологічної професійної мови.

На *завершальному етапі* роботи використано *метод структурно-семантичного* квазіреферування, розробленого Е. Скороходьком [20] і доповненого в роботах Т. Кияка [9]. Механізм квазіреферування показаний на екологічному тексті. Головне призначення квазіреферату як вторинного документа полягає в поданні актуальної фахової інформації за результатами її смислової переробки. Цей метод визначає кількісні параметри семантичної сітки тексту і його окремих елементів – слів і речень. Основними параметрами тут є функціональна вага слова, лінійний коефіцієнт і функціональна вага речень [20, с. 89]. Визначальною гіпотезою методу квазіреферування вважається припущення про те, що ключовий термін /

терміносполучення фахового тексту демонструє найбільшу кількість лексичних зв'язків з іншими реченнями тексту. Повторюваність однакових основ указує на наявність лексичного зв'язку. Поділяємо думку Т. Кияка та З. Куделько про те, що термінологічні одиниці з погляду інформативності наділені в тексті найбільшим смисловим навантаженням, а кількість лексичних зв'язків речення знаходиться в прямо пропорційній залежності від наявності в ньому релевантних галузевих термінів [8; 13]. Це те, що С. Грінюв називає семантичною еквівалентністю вторинного тексту, згідно з якою інформативність його одиниці (у нашому випадку – термінологічної) обернено пропорційна довжині вторинного тексту, тобто чим коротший текст, тим більш інформативною повинна бути кожна його одиниця [7, с. 54].

Функціональну вагу речення встановлюємо за допомогою формули дерева семантичних зв'язків, запропонованої Т. Кияком [9, с. 89], яка експлікує рівень віддаленості основи від вершини дерева. Використана формула $F = t : l(n-1)$ має такі складники: F – функціональна вага речення; t – кількість спільних лексичних зв'язків цього речення з іншими реченнями; l – кількість лексичних основ у реченні; n – кількість речень у тексті.

За допомогою такої методики визначаємо речення з найбільшою функціональною вагою. Кількість речень квазіреферата з найвищою сумарною кількістю лексичних зв'язків встановлюється за мовником і пропонується дослідником. Як показали наші практичні пошуки, за будь-якої кількості замовленої довжини квазіреферату останній має пристойний вигляд. Ця методика дозволяє автоматизувати пошук речень із найбільшою максимальною функціональною вагою, що свого часу вже було запропоновано Т. Кияком [10].

Таким чином, теоретико-методологічне підґрунтя дослідження формують *антропоцентризм*, який надає визначальну роль суб'єктив-

ному чиннику в конструюванні німецької фахової мови екології; *принцип системно-структурного підходу*, згідно з яким термінологія сфери екології розглядається як цілісна впорядкована й внутрішньо організована сукупність взаємозв'язаних термінологічних одиниць; *функціоналізм*, який представляє екологічну мовно-термінологічну систему в цілому, а також її компоненти з позицій їх призначення й реалізації у фаховому тексті. Дескриптивний метод уможливив класифікацію лексичного складу німецької фахової мови екології з урахуванням таких параметрів аналізу: 1) словотвірні та структурні характеристики німецьких термінів екології; 2) функціональна диференціація мовних одиниць; 3) системно-семантичні відношення (синонімія, антонімія, полісемія, омонімія). За допомогою лексико-семантичного аналізу визначено семантико-структурні та функціональні особливості німецької фахової мови екології. Морфемний і словотвірний аналіз дозволив установити структурні й терміноствірні характеристики лексичного складу зазначеної фахової мови. За допомогою компонентного аналізу й аналізу словникових дефініцій виявлено, що німецька фахова мова екології – ієрархічна система, одиниці якої знаходяться в синонімічних, антонімічних і полісемантичних відношеннях. Використання контекстологічного методу сприяло визначенню типових мовних (морфологічних і синтаксичних) засобів, характерних для фахової комунікації сфери екології, а також функціональних особливостей екологічної професійної мови. Метод структурно-семантичного реферування уможливив установлення функціональної ваги речення у фахових текстах з екології й сприяв розкриттю механізму їх квазіреферування.

Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому поглибленні аналізу концептосфери екологічного дискурсу на матеріалі різних жанрових форм.

Література

1. Артикуца Н. Методичний інструментарій юридичного термінознавства / Н. Артикуца // Наукові записки. Юридичні науки. – К. : ВПЦ НАУКМА, 2012. – Том 129. – С. 53–59.
2. Васильев Л. Теория семантических полей / Л. Васильев // Вопросы языкознания. – 1971. – № 5. – С. 105–113.
3. Вискушенко С. Термінологічна насиченість текстів англійської фахової мови тваринництва / С. Вискушенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/14503/1/Стаття.pdf>.
4. Вовчанська С. Німецька фахова мова маркетингу : структурно-семантичний, лінгвопрагматичний та функціональний аспекти : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / С. Вовчанська. – Івано-Франківськ, 2014. – 395 с.
5. Ганич Д. Словник лінгвістичних термінів / Д. Ганич, І. Олійник. – К. : Вища школа, 1985. – 360 с.
6. Голубовська І. Актуальні проблеми сучасної лінгвістики : курс лекцій / І. Голубовська. – К. : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. – 223 с.
7. Гринев С. Введение в лингвистику текста / С. Гринев. – М. : МПУ, 1999. – 58 с.
8. Кияк Т. Вузькогалузеві терміни як основа формування та квазіреферування фахових текстів / Т. Кияк // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Проблеми української термінології». – Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2008. – № 620. – С. 3–5.
9. Кияк Т. Лингвистические аспекты терминоведения : [учеб. пособ.] / Т. Кияк. – К. : УМК ВО, 1989. – 104 с.
10. Кияк Т. Мотивированность лексических единиц (качественные и количественные характеристики) : дис. ... докт. филол. наук : 10.02.19 / Т. Кияк. – Черновцы, 1987. – 442 с.
11. Кочерган М. Загальне мовознавство : [підручник] / М. Кочерган. – К. : Видавничий центр Академія, 2006. – 464 с.

12. Критенко А. Тематичні групи слів і омонімія / А. Критенко // Слов'янське мовознавство. – К., 1962. – Вип. 4. – С. 198–211.
13. Куделько З. Англійська терміносистема ринкових взаємин : синтагматичні та парадигматичні особливості : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04 / З. Куделько. – Чернівці, 2003. – 245 с.
14. Лемов А. Система, структура и функционирование научного термина / А. Лемов. – Саранск : изд-во Мордовского ун-та, 2000. – 192 с.
15. Мосейчук О. Методи проведення лінгвістичних досліджень : [навчально-методичний посібник] / О. Мосейчук. – Житомир : ЖДУ імені Івана Франка, 2012. – 75 с.
16. Новиков Л. Антонимия в русском языке / Л. Новиков. – М. : МГУ, 1973. – 290 с.
17. Ріба О. Термінологічна насиченість німецьких фахових текстів із нафтової промисловості / О. Ріба // Вісник Житомирського державного університету. – 2009. – № 47. – С. 216–219.
18. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : напрями та проблеми : [підручник] / О. Селіванова. – Полтава : Довкілля-К, 2008. – 712 с.
19. Скороходько Э. Вопросы теории английского словообразования и ее применения к машинному переводу / Э. Скороходько. – К., 1964. – С. 46–47.
20. Скороходько Э. Семантические сети и автоматическая обработка текста / Э. Скороходько. – К. : Наукова думка, 1983. – 218 с.
21. Циткина Ф. Терминология и перевод (к основам сопоставительного терминоведения) / Ф. Циткина. – Львов : Вища школа, 1988. – 153 с.
22. Швець О. Методологічна основа аналізу номінативних речень різноструктурних мов / О. Швець // Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія Філологічна. – Острог : Вид-во національного університету «Острозька академія», 2014. – Випуск 49. – С. 134–137.
23. Шмелев Д. Проблема семантического анализа лексики (на материале русского языка) / Д. Шмелев. – М. : Наука, 1973. – 280 с.
24. Филин Ф. О лексико-семантических группах слов / Ф. Филин // Езиковедски изследованя в честь на акад. Ст. Младенов. – София : Издание на българската академия науките, 1957. – С. 523–538.
25. Roelcke T. Fachsprachen / T. Roelcke. – Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH, 1999. – 250 S.
26. Roelcke T. Fachsprachen / T. Roelcke. – Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH, 2005. – 250 S.
27. Schaefer M. Wörterbuch der Ökologie / M. Schaefer. – Heidelberg, Berlin : Spektrum Akademischer Verlag, 2003. – 452 S.